

52. Korkuteli'nin Avdan Köyü Mezarlığındaki Süslemeli Mezar Taşları Üzerine Bir İnceleme¹

Serkan KILIÇ²

APA: Kılıç, S. (2024). Korkuteli'nin Avdan Köyü Mezarlığındaki Süslemeli Mezar Taşları Üzerine Bir İnceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (38), 859-874. DOI: 10.29000/rumelide.1439766.

Öz

Antalya'nın kuzeybatısında yer alan Korkuteli İlçesi, İbn-i Battuta ile Evliya Çelebi'nin Seyahatnamelerinde ve Neşri'de "İstanos" adıyla anılmaktadır. XV. ve XVI. yüzyıllara ait Teke Sancağı Tapu Tahrir Defterleri'nde Antalya'nın ilçe ve köylerine, XIII. yüzyıldan itibaren çoğunluğunu Üç-Oklar'ın oluşturduğu Türkmen topluluklarının yerleştirildiği bilinmektedir. Oğuz boyuna mensup olan ve Teke Yöresinde yer alan Sarıkeçili Yörükleri, 19. yüzyılda genellikle Korkuteli ve Kızılkaya hattında bulunmakla birlikte Antalya çevresi, İstanos, Mirahor, Yelten, Yazır, Alifahreddenisağır, Garıbbe, Anbehan, Çaykenarı, Zivind, Tavşan Bükü, İğdir, Kızılkaya, Bademağacı ve Avdan'da konargöçer olarak yaşamışlardır. Yörükler, gittikleri bölgelerde kendi kültürlerini gerek yaşam biçimleriyle gerekse halı, kilim gibi dokumalar ve mezar yapılarında görülen süslemelerle yaşatmaya çalışmışlardır. Avdan Köyü'nde yaşayan Yörüklere ait mezar taşlarında da kendi kültürlerine ait olduğu düşünülen motiflerle karşılaşmaktadır. Bu motifler arasında daha çok hayat ağacı, su yolu, muska ve gezegenleri sembolize eden geometrik ve bitkisel motiflerin kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada, Korkuteli'nin Avdan köy mezarlığında yer alan süslemeli mezar taşları incelenmiştir. Değerlendirmeye alınan mezar taşlarındaki süslemelerin hem Antalya'nın çevre bölgelerinde yer alan mezar taşlarıyla hem de Anadolu'nun farklı yerlerinde dokunan halı ve kilimlerinde görülen motifler ile karşılaştırması yapılarak mezar taşlarında görülen süslemeler arasında benzerlik ve farklılıkların tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca bu amaç doğrultusunda incelenen mezar taşlarındaki süslemelerin, Türk kültüründe kullanılan semboller ile ilişkileri tartışılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Korkuteli, Mezar taşı, Dokuma, Süsleme, Sembol

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmaı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %9

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 12.12.2023-**Kabul Tarihi:** 20.02.2024-**Yayın Tarihi:** 21.02.2024; **DOI:** 10.29000/rumelide.1439766

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü / Dr., Akdeniz University, Faculty of Architecture, Department of Architecture (Antalya, Türkiye), serkanklic@akdeniz.edu.tr, **ORCID ID:** 0000-0001-9314-5337, **ROR ID:** https://ror.org/01m59r132, **ISNI:** 0000 0001 0428 6825, **Crossreff Funder ID:** 501100005703

A Study on the Decorated Tombstones in the Avdan Village Cemetery of Korkuteli³

Abstract

Korkuteli District, located in the northwest of Antalya, is referred to as "Istanos" in the Travelogues of Ibn-i Battuta and Evliya Çelebi and Neşri. It is known from the Teke Sanjak Land Registry Books of the XVth and XVIth centuries that Turkmen communities, mostly consisting of Üç-Oklar, were settled in the districts and villages of Antalya since the XIIIth century. In the 19th century, the Sarıkeçili Yoruks, who belonged to the Oghuz tribe and were located in the Teke Region, lived as nomads around Antalya, Istanos, Mirahor, Yelten, Yazır, Alifahreddinisagır, Garıbcı, Anbehan, Çaykenarı, Zivind, Tavşan Bükü, İğdir, Kızılkaya, Bademağacı and Avdan, although they were generally located on the Korkuteli and Kızılkaya line. The tombstones belonging to the Yoruks living in Avdan Village also contain motifs thought to belong to their own culture. Among these motifs, geometric and floral motifs symbolizing the tree of life, waterways, amulets and planets are mostly used. In this study, the decorated tombstones in the Avdan village cemetery of Korkuteli were analyzed. It is aimed to determine the similarities and differences between the ornaments seen on the tombstones by comparing the ornaments on the tombstones evaluated with the tombstones in the surrounding regions of Antalya and the motifs seen in carpets and rugs woven in different parts of Anatolia. In addition, the relationship between the ornaments on the tombstones examined for this purpose and the symbols used in Turkish culture is discussed.

Keywords: Korkuteli, Tombstone, Weaving, Ornament, Symbol

1. Giriş

Antalya'nın 60 km. kuzeybatısında yer alan Korkuteli İlçesi, İbn-i Battuta ile Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde ve Neşri'de "Istanos" adıyla anılmaktadır (Yıldız, 2018, s.2). Fatih Dönemi'ndeki arşiv belgelerinde de Korkuteli, Istanos şeklinde kaydedilmiştir (Karaca, 2002, s. 130). Evliya Çelebi, Istanos'u ziyaretinde; bin haneli, camili, hamamı ve küçük bir çarşısı bulunan kasaba olarak tanımlamaktadır (Evliya Çelebi, 2013, 295). Korkuteli'nin gelişmesinde ve fiziksel yapısının oluşmasında, Tekeoğulları'nın büyük etkisi olmuştur (Karaca, 2002, s.131). 1455 yılında, Istanos'un mahallelerinde 91 hane, 18 bive, 201 nefer ve 8 muaf kaydedilmiştir. II. Bayezid'in ölümünden sonra yazıldığı anlaşılan deftere göre Istanos'da beş mahalle bulunmaktadır. Bu mahallelerde 45 hane, 3 mücerred ve 5 muaf yer almaktadır (Karaca, 2002, s.132). Karaca, 1455 tarihli tahrir defterini inceleyerek Istanos'ta sadece 130 kişinin gayri Müslim olarak yaşadığını tespit etmiştir. Daha sonraki tahrir defterlerinde gayri Müslimlerin izine rastlanmamıştır (Karaca, 2002, s.135). XV. ve XVI. yüzyıllara ait Teke Sancağı Tapu Tahrir Defterleri'nde Antalya'nın ilçe ve köylerine, XIII. yüzyıldan

³ It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 9

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 12.12.2023-Acceptance Date: 20.02.2024-Publication Date: 21.02.2024; DOI: 10.29000/rumelide.1439766

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

itibaren çoğunluğunu Üç-Oklar'ın oluşturduğu Türkmen topluluklarının yerleştirildiği bilinmektedir (Armağan, 2002, s. 6). 1207'de Antalya'yı fetheden I. Keyhusrev'in bölgeyi İğdir (Kemer) Yörükleri'ne kışlak olarak verdiği ve sonraki dönemlerde Menteşe, Saruhan ve Karamanoğulları'nın zayıflayıp dağılmaları neticesinde bazı Yörük gruplarının da bu bölgeye geldikleri anlaşılmaktadır (Çelik, 2011, s.346). XVI. yüzyıla gelindiğinde, sancakta çok sayıda konargöçer cemaatin yaşadığı görülmektedir (Armağan, 1997, s.7). Sancaktaki cemâatlerin önemli bir kısmının, sonradan isimlerini yaşadıkları bölgelere verdikleri ve zamanla sancakta isimlerini cemaatlerden alan birçok köyün ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. XVI. yüzyılda sancakta yer alan Antalya Kazası'na bağlı Korkuteli'nin Avdan Köyü de bunlardan biridir (Armağan, 1997, s.9-10). Ancak Osmanlı tahrir defterleri incelendiğinde Avdan Köyü'nün ne zaman kurulduğu hakkında herhangi bir arşiv kaydının bulunamaması dikkat çekicidir. Bundan dolayı, Avdan Köyü'nün tarihi daha çok Korkuteli tarihiyle ilişkilendirilmiştir.

M. Ak, sancakta yapılan 1831 yılı nüfus sayımını incelemiş ve sayımdan sonra birçok hanede aynı aileden arka arkaya ölümlerin yaşandığını tespit etmiştir. Ölüm nedenlerinin ise muhtemel bir çatışma, doğal afet ve salgın hastalık kaynaklı olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca benzer ölümlere, Meydan Mahallesi ve Karakoyunlu Köyü yanında İstanos ve Elmalı'ya bağlı köylerde de rastlandığını belirtmektedir (Ak, 2014, s.22). 1831 sayımına göre Avdan Köyü'nün nüfusu 158 olarak tespit edilmiştir (Ak, 2014, s.22).

1921 yılında Hıfzıssıhha Umum Müdürü Dr. Ekrem Hayri'nin raporunda; nüfusu 200 bin tahmin edilen Antalya ve civarında sıtma vaka sayısının 172 bine ulaştığı bildirilmiştir (Özdemir, 2005, s.320). Bu bilgiden yola çıkarak, daha önceki yıllarda da ölümlerin salgından kaynaklandığı ileri sürülebilir. 1929 yılından itibaren merkezi Antalya olmak üzere, Sıtma Mücadele Teşkilatı kurulduğu ve Serik, Manavgat, Finike, Kaş, Korkuteli, Elmalı kazalarında altı şube hâlinde çalışmalara başlandığı bilinmektedir (Dayar, 2018, s.667).

Oğuz boyuna mensup olan ve Teke Yöresinde yer alan Sarıkeçili Yörükleri (Dulkadir, 1993, s.482), 19. yüzyılda genellikle Korkuteli ve Kızılkaya hattında bulunmakla birlikte Antalya çevresi, İstanos, Mirahor, Yelten, Yazır, Alifahreddinisagir, Garıbce, Anbehan, Çaykenarı, Zivind, Tavşan Bükü, İğdir, Kızılkaya, Bademağacı ve Avdan'da konargöçer olarak meskûn olmuşlardır (Ak, 2012, s.55).

1914 yılında, Korkuteli'nin Avdan Köyü'nde Sünnî Türkmenlerin yaşadığı anlaşılmaktadır (Atmaca ve Güzel, 2018, s.314). Aynı yıllar içerisinde, Sarıkeçili Yörükleri'nden Doyran Köyü'nde konargöçer haneler olduğu gibi 1940 yılında da Korkuteli'nde Sarıkeçili Yörükleri'nin Demircioğlu Obası'ndan konargöçer hayatı devam ettiren 75 hanenin bulunduğu da bilinmektedir (Ak, 2012, s.56; Kutlu, 2022, s.463).

Yörük kelimesi “yörü-mek” fiilinden -k ekiyle yapılmış bir ad olup “yürüyen” demektir; sözlükte “göçebe, göçer-ev, göçer” mânasına gelmektedir. Yörük kelimesinin XIV. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmış ve yaygın biçimde kullanılmış olması mümkündür. Aynı zamanda Yörük kelimesi göçebe yaşayış tarzını gösterir biçimde kanunnâmelerde zikredilmektedir. Yörük, Rumeli ve Anadolu'nun batı ve orta bölgelerinden başka doğu ve güneydoğu bölgelerinde yaşayan topluluklarla Suriye ve Irak'ta bulunan Türk oymakları için de kullanılmaktadır (Sümer, 2013, s.570).

Türkler erken tarihlerden itibaren kendileri için önemli olan bazı unsurları sembollerle anlatma ve yaşatma ihtiyacı duymuşlardır. Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar gittikleri yerlerde Türklere özgü sembollerin halen kullanıldığı bilinmektedir. Sembol, bilinen bir şekil ile onun sembolleştirdiği nesne arasında tabii ve itibarî olmayan benzetmeye dayanan bir tekabül fikrini gerekli kılmaktadır. Bir başka deyişle sembol, bir nesneye veya ruhî bir unsura eklenen hissedilir bir tasavvurdur”(Koca, 2012, s.8).

Başka bir görüşe göre ise sembol; imaj, metafor ve alegori bakımından çok farklı değildir. Buna karşın sembol (timsal) dışındaki terimlerin bir kısmı farklı oluşum basamaklarını ifade etmektedir. Örneğin, sembolde bir süreklilik ve tekrarlanma özelliği vardır. Karşımıza bir kere metafor olarak çıkan imaj ise tekrarlandığı zaman sembolleşmektedir (Çoruhlu, 2019, s.19).

Diğer medeniyetlerde olduğu gibi Türkler arasında da hayat ağacı kültü önemli bir yere sahiptir. Eski Yunan ve Roma mitolojilerinde bu kültür için de ayrı ayrı tanrılar tahsis edilmiş, özellikle de ağaç kültü, Tanrıyı sembolize ettiği düşünülerek Tanrı kutunun kaynağı olarak görülmüştür. Ancak Türk inanç sisteminde kutsallaştırılan hiçbir nesneye tapılmamıştır. İster yer cisimleri ister gök cisimleri olsun, kutsal olarak görülen nesnelere Tanrı ile irtibat kurmanın birer vasıtası olarak algılanmıştır. İslamiyet öncesi dönemde “put” kavramının çokça ön plana çıkması, gelen yeni dinin putlara ve tanrılara karşı bir mücadele içerisine girmesi, Türkler arasındaki kutsal ağaç, dağ ve sularında da “tapınma” ve “ilah” kavramları çerçevesinde değerlendirmesine neden olmuştur. Özellikle İslam’ın Tanrı ile kul arasındaki bağlantının kurulabilmesi için hiçbir aracıya gerek duymaması, Tanrı’nın yarattıklarından medet umulmaması gerektiği görüşüne sahip olması, Türkler arasındaki Tanrı’yı sembolize eden bazı nesnelere karşı duyulan minnettarlık, saygı ve korku karışımı hissin “şirk” kavramıyla değerlendirilmesine neden olmuştur (Ergun, 2012, s.22). Özellikle Anadolu Yörük kültüründe de birçok farklı sembollerin kullanıldığı bilinmektedir. Mezar taşlarında karşılaştığımız hayat ağacı motifinin ikonografik yorumlamasını inceleyecek olursak; hayat ağacı evrenin merkezi olmakla beraber, yeryüzü ve gökyüzü arasında bir bağlantı ve merdiven görevi görmektedir (Karakelle ve Kayabaşı, 2018, s.2642). Bu nedenle hayat ağacı, ölen kişinin ruhunun ebediyete ulaşmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Türklerde çok sık kullanılan diğer semboller arasında gezegenleri sembolize ettiği düşünülen geometrik motiflerle karşılaşmaktadır. Geometrik biçimler, Türk sanatında stilizasyona başladıkları andan itibaren görülmektedir. Ongunlar, tözler ve damgalarla kendini yoğun bir şekilde hissettirmektedir. İslam sanatında da tasvirin getirdiği kısıtlamalarla şekillenmiştir. “İslam sanatında çizgilerin doğurduğu türlü geometrik biçimlerle örülmüş olan Avrupalıların arabesk dediği kompozisyonlar, dünyanın hiçbir sanatında görülmeyen bir gelişme gösterdiği bilinmektedir. Geometrik motifler İslam düşünce tarzında tanrı-insan birliğinden kaynaklanan sonsuzluğa gelen kompozisyon olarak nitelendirilse de, düşüncelerinde orta çağın karakteristik özelliği olan mistik hava, bütün sanat dallarında aynı mana ve düzel içinde sonsuzluğa giden kâinatın ahengini, düzenini ve ritmini göstermektedir. Dolayısıyla geometrik düzenlemeleri bunu göstermenin bir yolu olarak düşünülebilir. Orta Asya örneklerinde de oldukça önemli yer tutan geometrik unsurlar doğanın, yaşanan coğrafyanın ciddi yansımalarını teşkil eder. Türk süsleme sanatında Selçuklular döneminde yoğun olarak kullanılsa da Hun sanatından itibaren Türkesk (geçmeler) arabeskle bağıntılı fakat terimsel yönden farklı olarak Selçuklular’da yoğun, Hun sanatında hayvan üslubunda da kullanılmıştır. Sembol olarak geometrik şekilleri inceleyecek olursak en sık kullanılan ve kendisinden geçmeler, kompozisyonlar, motifler üretilen şekiller; daire, kare, üçgen, yıldız ve varyasyonlarıdır. Daire en güçlü ve evrensel simgelerden biri ve en kutsal sayılanıdır. Şekil olarak güneş ve ayı temsil etmekle beraber soyut anlam olarak sınır, bütünlük ve topluluk gibi fikirleri de ifade etmektedir. Daire bütün geometrik şekillerin ana elamanı olarak bilinmektedir. Kendini çoğaltarak; kare, dikdörtgen, daire, poligon, baklava ve yıldızlar gibi birçok formu oluşturmaktadır ve sonsuzluk anlamış taşımaktadır. “Daire” daima yaşamın bir yönüne, temelindeki bütünlüğe işaret etmektedir (Öz Çelikbaş, 2018, s.59-60).

Yörükler, gittikleri bölgelerde kendi kültürlerini gerek yaşam biçimleriyle gerekse halı, kilim gibi dokumalarda karşılaşılan sembolize edilmiş süslemelerle yaşatmaya çalışmışlardır. Avdan Köyü’nde yaşayan Yörüklere ait mezar taşlarında da kendi kültürlerine ait olduğu düşünülen motiflerin yer aldığı

tespit edilmiştir. Bunlar daha çok hayat ağacı, su yolu, muska ve gezegenleri sembolize eden geometrik ve bitkisel motifler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada, Korkuteli'nin Avdan köy mezarlığında yer alan süslemeli mezar taşları ele alınmıştır. İncelenen mezar taşlarındaki süslemelerin hem Antalya'nın çevre bölgelerinde yer alan mezar taşlarıyla hem de Anadolu'nun farklı yerlerinde dokunan halı ve kilimlerinde görülen motifler ile karşılaştırması yapılmaya çalışılarak mezar taşlarındaki motifler arasında benzerlik ve farklılıkların ortaya koyulması amaçlanmaktadır.

2. Avdan Köyü Mezar Taşları

Antalya'nın Korkuteli ilçesine bağlı olan Avdan köy mezarlığı, köyün batısında yer almaktadır. Yaklaşık 334x176 m. ölçülerinde olan mezarlıkta çok sayıda mezar taşı bulunmaktadır. Köy muhtarı ile yapılan söyleşide; mezarlıktaki özellikle süslemeli olan mezar taşlarının çalındığı ve nereye götürüldüğü hakkında bir bilgiye sahip olunmadığı anlaşılmaktadır.⁴ Ayrıca mezarlığın kuzeybatısında, bilinmeyen bir tarihte yoğun bir şekilde toprak kayması gerçekleştiğinden buradaki mezar taşlarının kuzeydoğu yönüne doğru eğimli bir durumda oldukları ve çoğunun toprak altında kaldığı görülmektedir (Şekil 1). Bu iki sebepten mezarlıktaki mezar taşlarının sayısal verileri hakkında net bir sonuca varmak mümkün değildir. Mezar taşlarının tamamında kireç taşı kullanılmıştır. Bu taşlar ise köyün 2 km. kuzeydoğusunda yer alan taş ocağından getirilmiştir. Köydeki çoğu mezar taşının yüzeyinin boyalı olduğu görülmektedir. Böyle bir uygulamaya gidilmesindeki nedenler arasında mezar taşlarının yüzeyindeki motiflerin daha belirgin hale getirilmek istenmesi gösterilebilir. Mezar taşlarının geneli incelediğinde, daha çok Osmanlı'nın geç dönemine ait olduğu ve bu mezar taşları içerisinde sarıklı, fesli, kitabeli ve Yörük kültürünü yansıttığı düşünülen çok sayıda süslemeli taşların yer aldığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada, sadece Yörük kültürünü yansıttığını düşündüğümüz yedi adet farklı mezar taşı değerlendirmeye alınmıştır. Mezar taşları üzerinde yer alan süslemelerde kazıma, kabartma ve oyma olmak üzere üç farklı süsleme tekniği görülmektedir.

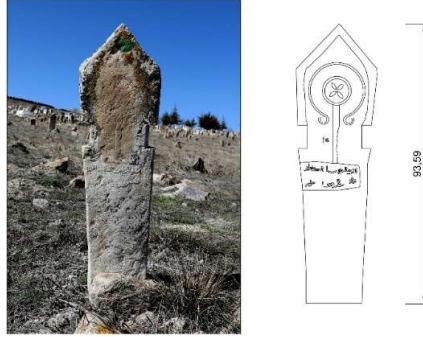
Şekil 1: Korkuteli Avdan Köyü Mezarlığı

Yapılan literatür ve yüzey araştırmalarında, tespit edilen ve değerlendirmeye alınan 1,2,3,4 ve 5 numaralı mezar taşlarıyla sadece Korkuteli-Avdan Köyü'nde karşılaşılmış olması bu mezar taşlarının sadece bu köye özgü olduğunu akla getirmektedir (Ertaş, 1983, 21-34; Çoruhlu, 2019, s. 635-658; Çoruhlu, 2018, 9-38; Babacan vd., 2019, s. 659-676; Kılıç, 2022, s. 347-355).

4 Korkuteli-Avdan Mahallesi Muhtarı Şaban Hoda (yaş 67), söyleşi tarihi: 03.03.2023.

Araştırmaya dahil edilen 1. numaralı mezar taşının çevredeki köy mezarlıkları ve yapılan literatür araştırmaları neticesinde benzer bir örneğine rastlanmamıştır. Mezar taşının tepe kısmı üçgen şeklinde tasarlanmıştır. Bir sıra bordürle çerçeve içerisine alınan üçgenin iç yüzünde kazıma tekniğinde alt uçlardan spiral yapan daire motifi yer almaktadır. Dairenin merkezinde ise madalyon içerisine alınmış ve ince bir kaide tepesinde bulunan dört yapraklı bir çiçek motifi konumlandırılmıştır. Kaidenin hemen altında ise yatay dikdörtgen çerçeve içerisinde, iki satırlık bir kitabe kuşağı bulunmaktadır. Kompozisyonun yüzeyinde yer yer turuncu renkte boya tabakaları tespit edilmiştir. H.1213/M.1798-1799 tarihli olan mezar taşının kitabesi tahrip olduğundan dolayı okunamamıştır (Şekil 2). Mezar taşının yüzeyindeki süsleme kompozisyonu dikkate alındığında mezarın bir kadına ait olabileceği düşünülmektedir. Türklerin binlerce yıldır çiçeklere maddi ve manevi olarak farklı anlamlar yüklediği bilinmektedir. Çiçek motifinin kullanım alanları içerisinde halılar, kilimler, çadırlar, atların koşumları, sözlü ve yazılı sanatlar yer almaktadır. Bundan dolayı baş süslemelerinde sıkça çiçek motifleriyle karşılaşmaktadır (Koca, 2012, s.151).

Kompozisyonun ikonografisi incelendiğinde, dışta yer alan spiralli dairenin, özellikle düğün zamanlarında takılan püsküllü kadın başlığı; merkezdeki daire içerisine alınmış yaşam çiçeği motifinin ise stilize edilmiş kadın suretini anımsattığı ileri sürülebilir. Hemen alttaki ince kaidenin ise kadın boynunu sembolize ettiği düşünülmektedir. Hem Anadolu hem de Antalya'da benzer gelin başlarının kullanıldığı bilinmektedir (Şekil 3). Bunun yanında halı ve kilim gibi dokumalarda karşılan küpe motifleriyle de benzerlik göstermektedir (Şekil 4).

Şekil 2: Korkuteli Avdan Köyü 1 numaralı mezar taşı

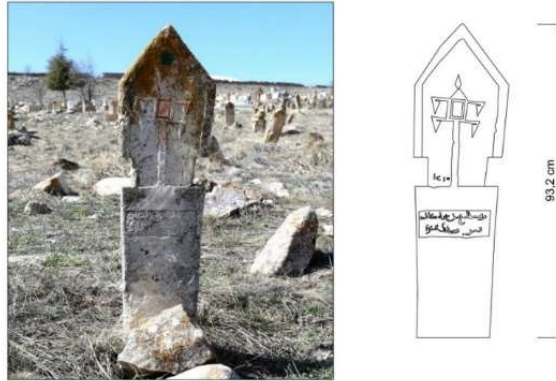

Şekil 3: Üç etekli bir genç kadın-Antalya (1); Gelin kıyafeti-Karaman (2); Gelin başı ve sağdıç-Konya (3); Yörük kadın başlığı-Sivas (4). (Kaynak: 1. Erden, 1999, s.195; 2. Erden, 1999, s.34; 3. Erden, 1999, s.23; 4. Url-1, erişim adresi: <https://tr.pinterest.com/pin/112519690677032877/>, (erişim tarihi: 08.07.2023)

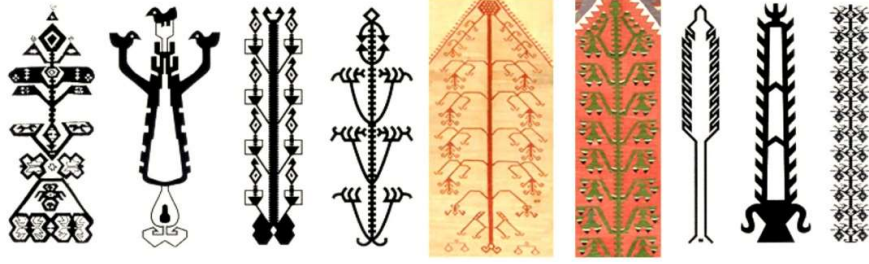

Şekil 4: Halı ve kilimler üzerinde görülen küpe motifi örnekleri. Kaynak: Url-2, Sihirli Dekoratif Parçalar: Türk Hahları ve Motifleri, erişim adresi: <https://www.soylentidergi.com/sihirli-dekoratif-parcalar-turk-halilari-ve-motifleri/>, (erişim tarihi: 12.08.2023)

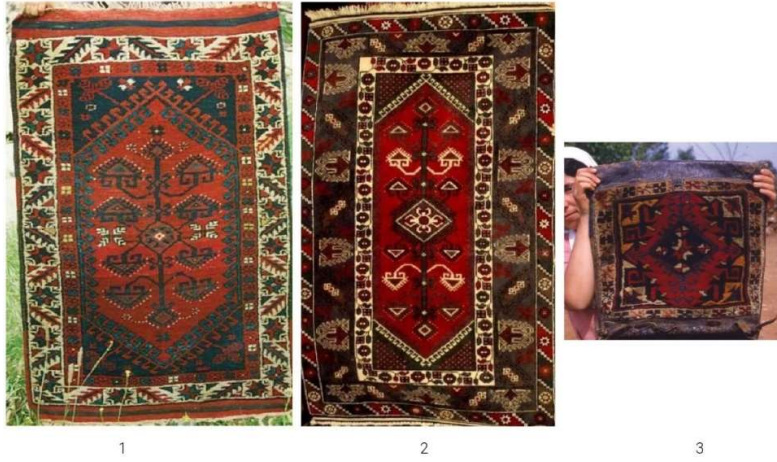
2 numaralı mezar taşının yüzeyinde yer alan süsleme, ilk bakışta her ne kadar tuğ motifini anımsatsa da, bölgenin siyasi olayları ile bölgede yaşayan Yörüklerin varlığı dikkate alındığında, daha çok kilimlerde görülen hayat ağacı motifinin stilize edilerek kabartma tekniğinde işlenmiş bir yansıması olduğu düşünülmektedir. Ancak tuğ motiflerinin Osmanlı döneminde genellikle tek sıra püsküllü olarak düzenlendiği ve tepe kısımlarında hilal veya bir topuzun yer aldığı görülmektedir (Çoruhlu, 2002, s.330-332). Değerlendirmeye alınan mezar taşı incelendiğinde; ince bir gövdeden yukarı doğru yükselen motifin merkezinde, dikdörtgen formlu bir kartuş yer almaktadır. Kartuşun üst ve alt köşelerinden yanlara doğru uzanan birer adet aşağı doğru sarkan ve iç kısımları yivli üçgenler bulunmaktadır. Dikdörtgen kartuşun hemen tepesine ise bir adet yaprak motifi konumlandırılmıştır. Kompozisyonun yüzeyinde ise diğer mezar taşlarında olduğu gibi turuncu renkte boya izleri görülmektedir. Hayat ağacı gövdesinin sol alt köşesinde H.1215/M.1800-1801 tarihi okunmaktadır. Sağ köşede ise sadece “Ehl-i Ali” ibaresi okunabilmektedir. Gövdenin hemen altında kitabelik bölümü yer almaktadır. Kitabe tahrip olduğu için okunamamıştır (Şekil 5). Kompozisyonun geneli incelendiğinde, özellikle Antalya-Döşemealtı ilçesindeki dokumaların ana motiflerinden biri olan hayat ağacı ile büyük oranda benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır (Şekil 6, 7). Yapılan literatür araştırmasında kısmen benzer olan kompozisyonla, Korkuteli'nin Şeref Höyük mevkiindeki mezarlıkta yer alan sadece bir adet mezar taşında karşılaşılmaktadır (Babacan vd., 2022, s. 229).

Şekil 5: Korkuteli Avdan Köyü 2 numaralı mezar taşı

Şekil 6: Türk halı ve kilimlerinde görülen hayat ağacı motifleri. Kaynak: Url-3, Türk halı ve kilimlerinde Hayat ağacı Motifleri, erişim adresi: <https://www.soylentidergi.com/hayat-agaci-motifinin-sanatsal-surekliligi/>, (erişim tarihi: 12.08.2023)

Şekil 7: 1 ve 2. Antalya Döşemealtı halıları; 3. Antalya-Döşemealtı-at heybesi. Kaynak: 1.2.Deniz ve Aydın, 2022, s.69; 3. Atlhan, 2011, s.10.

H.1285/M.1868-1869 tarihli olan 3. numaralı mezar taşında benzer hayat ağacı motifi görülmektedir. Ana kompozisyon aynı olmasına rağmen küçük farklılıklar dikkat çekmektedir; hayat ağacı motifinin tepesi kısmı, üç yapraklı olarak tasarlanmış olup ağacın gövdesinin yüzeyi ise halı ve kilimlerde sıkça gördüğümüz ters ve düz olacak şekilde düzenlenmiş çapraz motif ile bezenmiştir. Çapraz motifinin hemen bitiminde, oyma tekniğiyle oluşturulmuş dört yapraklı çiçek motifi yer almaktadır. Çiçek motifinin her iki yanına ise kazıma tekniğinde birer adet küçük ölçekli daire motifi konumlandırılmıştır. Bu motifin hemen altında daha büyük ölçekli daire motifi bulunmaktadır. Daire motifinin merkezine yine dört yapraklı yaşam çiçeği işlenmiştir. Mezar taşındaki süslemelerinin tamamının yüzeyi kırmızı renkte boyanmıştır (Şekil 8). Diğer mezar taşlarında görülen benzer hayat ağacı motifi yanında çapraz motif olarak tanımladığımız bezemenin dokumalarda “bukağı” ismini aldığı anlaşılmaktadır (Esin, 2001, s.129) (Şekil 9). Aynı zamanda Türk boylarında damga olarak da kullanıldığı bilinen çapraz motifinin canlı veya cansız varlıklara ait aidiyet duygusu taşıdığı ileri sürülmektedir (Çakmakçoğlu Kuru, 2020, s.2278) Bu motifin hemen altındaki daire motifleri ise halı ve kilimler üzerinde tespit edilememiştir. Her iki köşedeki küçük ölçekli daire motifleri, güneş piktogramına benzetilmektedir (Esin, 2001, s.129). En alttaki büyük daire motifi ise genel veya Türk Budist sanatlarında küre veya daire şekillerinin ölüm veya yaradılış ya da hâkimiyetle ilgili çeşitli anlamları ifade ettiği düşünülmektedir (Çoruhlu, 2022, s.565) Hayat ağacının hem üst hem de alt bölümünde yer alan dört yapraklı çiçek motifi, Antalya-Kovanlık Köyü halılarında karşımıza çıkmaktadır (Şekil 10).

Şekil 8: Korkuteli Avdan Köyü 3 numaralı mezar taşı

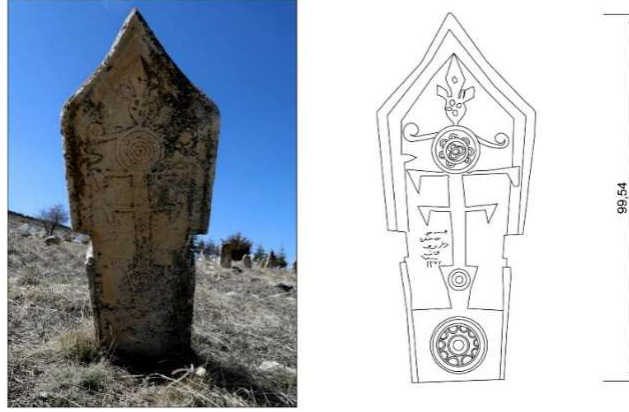

Şekil 9: Korkuteli Akyar köyüne ait bir kilim (1) ve Antalya Elmalı yöresine ait dokumadaki dört yapraklı çiçek motifi (2) Kaynak: Sözen, 2015, s.16; Set, 2016, s.57

Şekil 10: Antalya-Kovanlık Köyündeki Toplu Halı. Kaynak: Teker ve Zaimoğlu, 2010, s.184

4. numaralı mezar taşı, H. 1272/M.1855-1856 tarihlidir. Mezar taşının merkezinde, yine stilize edilmiş hayat ağacı motifiyle karşılaşılmaktadır. Diğer hayat ağacı motiflere nazaran buradaki hayat ağacı üç dallı olarak tasarlanmıştır. Altta iki dalın yaprakları aşağı doğru sarkarken üstteki dal yukarıya doğru kıvrımlı bir şekilde düzenlenmiştir. Üstteki dal ile hemen altındaki dal arasında bir adet gülbezek motifi işlenmiştir. Hayat ağacının tepe kısmı, üç yaprakla; alt kısmı ise ters üçgen formu bir kaide ile sonlanmaktadır. Üçgenin yüzeyi, bir adet daire formu ile süslenmiştir. Üçgenin hemen sol üst köşesinde, bin Süleyman Ruhuna Fatıha 1272 ibaresi okunmaktadır. Mezar taşının en alt kısmında ise silmelerle oluşturulmuş bir madalyon motifi dikkati çekmektedir (Şekil 11). Mezar taşının yüzeyine işlenmiş olan hayat ağacı motifinin halı ve kilimlerdeki ağaç motifiyle benzerlik gösterdiği daha önceki örneklerden anlaşılmaktadır. Bu mezar taşında tespit edilen ve diğer mezar taşlarında görülmeyen gülbezek motifiyle Ağrı bölgesinde dokunmuş bir heybe üzerinde karşılaşılmaktadır (Şekil 12). Çal, mezar taşlarındaki çiçek motiflerinin (güneş) ebedi ışığa gönderme yaptığını ileri sürmektedir (Çal, 2021, s.645-690).

Şekil 11: Korkuteli Avdan Köyü 4 numaralı mezar taşı

Şekil 12: Ağrı-Diyadin yöresine ait heybe. Kaynak: Çetin, 2022, s.985

M.1709-1710 tarihli olan 5 numaralı mezar taşı, süsleme kompozisyonu olarak diğer mezar taşından ayrılmaktadır. Mezar taşının merkezinde, daha farklı bir şekilde düzenlenmiş hayat ağacı motifi yer almaktadır. Ağacın alt kısmında, gövdeden her iki tarafa uzanmış yaprak motifi, üst kısımda ise yine her iki tarafa uzanış gösteren ve uçları daire şeklinde oluşturulmuş bir süsleme ögesi görülmektedir. Ağacın tepe kısmı üç dilimli olarak tasarlanmıştır. Hayat ağacının hemen altında içe doğru çökertilmiş bir kitabelik bulunmaktadır. Kitabelikte H.1121/M.1709-1710 tarihi okunmaktadır. Bütün bu kompozisyon her iki yönde; alt kademede çapraz motifler ve orta kısımda uçları sivri olan yaprak motifiyle sınırlandırılmıştır. Mezar taşının tepe kısmında ise 3/2'si işlenmiş bir madalyon yer almaktadır. Madalyonun hemen üzerine ise kazıma tekniğinde işlenmiş bir adet ters üçgen konumlandırılmıştır (Şekil 13). Altay Destanı'nda, "Yüz budaklı ölümsüz kavak" (hayat ağacı), ay ve güneş ışığında parıldar, onun aya doğru eğilen tarafından altın, güneşe doğru eğilen tarafından gümüş yapraklar dökülür, ifadesi geçmektedir (Arslan, 2005, s.67). Ele alınan kompozisyonda da her iki yanda bulunan sivri yapraklar, hayat ağacının doğu ve batı kolunu temsil ettiği düşünülmektedir. Yaprakların hemen altında yer alan zikzak motifi ise dokumalarda sıkça kullanılan "suyolu" motifiyle benzerlik göstermektedir (Şekil 14). Türklerde su, yeniden doğuş, bedensel ve ruhsal yenilenme, yaşamın sürekliliği ve günahların yıkanmasında önemli bir kavram olarak bilinmektedir (Uçar, 2020, s.24-47).

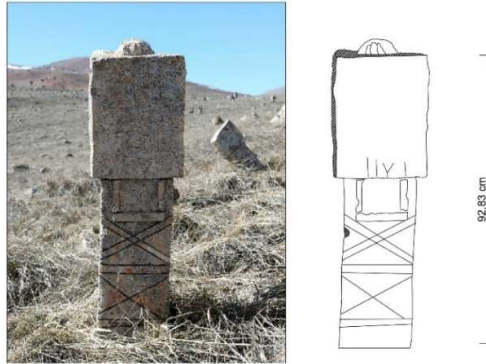

Şekil 13: Korkuteli Avdan Köyü 5 numaralı mezar taşı

Şekil 14: Antalya Döşemealtı'nda dokunmuş bir kilim örneği (1), Antalya Elmalı yöresine ait bir dokuma (2) ve Mersin Mut ilçesine ait bir Yörük yem çuvalı (3) Kaynak: Athhan, 2011, s.12; Set, 2016, s.111; Akan, 2008, s.42

6 numaralı mezar taşı, süsleme kompozisyonu bakımından diğer mezar taşlarına nazaran daha mütevazı bir şekilde bezenmiştir. Mezar taşının başlığı, süsleme bakımından yalın tutulmuştur. Başlığın alt kısmında, kazıma tekniğinde işlenmiş H.1171/M.1757-1758 tarihi okunmaktadır. Başlığın hemen altında, bir kitabelik bölümü yer almaktadır. Ancak yoğun aşınmadan dolayı herhangi bir yazı kuşağı tespit edilememiştir. Gövdenin alt bölümü ise iki sıra çapraz motifle bezenmiştir (Şekil 15). Çapraz motifler, 3. Numaralı mezar taşında görülen çapraz motiflere nazaran daha belirgin bir şekilde işlenmiştir. Bu motifler özellikle Yörüklere ait çuvalar üzerinde karşımıza çıkmaktadır (Şekil 16).

Şekil 15: Korkuteli Avdan Köyü 6 numaralı mezar taşı

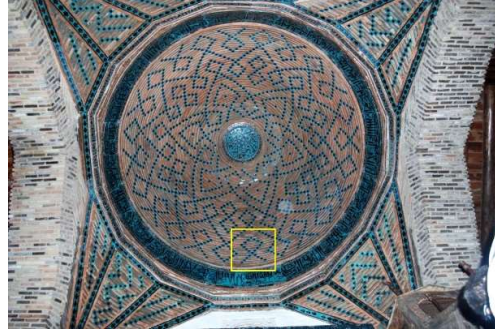

Şekil 16: Tarsus yöresine ait Yörük un çuvalı (1) ve Burdur yöresine ait Yörük deve çuvalı (2) Kaynak: Soysaldı, 2022, s.194; Soysaldı, 2022, s.188

7 numaralı mezar taşı, H.1221/M.1806-1807 tarihlidir. Mezar taşının başlığı Osmanlı dönemi mezarlarında sıkça karşılaşılan katibi başlığa sahiptir. Mezar taşının gövde kısmı, tam ve yarım olmak üzere baklava dilimiyle süslenmiştir. Bu süslemenin hemen altında ise hafif dışa taşırılmış dikdörtgen formlu bir kitabelik bölümü yer almaktadır. Ancak kitabeliğin yüzeyi boş bırakılmıştır (Şekil 17). Türk sanatında özellikle, çadır, kubbe, ev, türbe gibi yapılarının mimari süslemelerinde sıklıkla karşımıza çıkan ancak geometrik süsleme olarak kabul edilen düzenlemelerde “okucu, baklava dilimi, tuğla palmet” gibi motif isimlendirmeleriyle karşımıza çıkan süslemenin, aslen bir damga olduğu ve daha sonra Köktürk alfabesinde “eb/be-b” harfi olarak kullanıldığı ileri sürülmektedir. Eb (be) “ev, göçebe çadırı, oba” anlamı ile işlendiği yapıyı anlamlandıran ve tanımlayan bir damga-sembol olarak ortaçağ Türk mimarisinde tercih edilmiştir (Duran, 2019, s.695). Bu geometrik motif, Anadolu’nun çoğu halı, kilim ve çuval gibi dokumalarında da karşımıza çıkmaktadır. (Şekil 18, 19). Motifin kelime anlamı dikkate alındığında, Yörük kültürü içerisinde önemli bir yere sahip olan “göçebe çadırı” ve “obay” temsil ettiği düşünülebilir.

Şekil 17: Korkuteli Avdan Köyü 7 numaralı mezar taşı

Şekil 18: Beyşehir Eşrefoğlu Camii mihrap önu kubbесinden detay

Şekil 18: Antalya Elmalı yöresi Yörük kilimi (1), Antalya Elmalı yöresi Yörük kilimi (2); Karaman Sarıkeçili Yörüklerine ait bir heybe örneği (3) Kaynak: Set, 2016, s.59; Set, 2016, s.41; Konuk ve Genç, 2021, s.18

3. Sonuç

Oğuz boyuna mensup olan ve Teke Yöresinde yer alan Sarıkeçili Yörükleri'nin, 19. yüzyılda genellikle Korkuteli ve Kızılkaya hattında bulunmakla birlikte Antalya çevresi, İstanos, Mirahor, Yelten, Yazır, Alifahreddinisagir, Garibce, Anbehan, Çaykenarı, Zivind, Tavşan Bükü, İğdir, Kızılkaya, Bademağacı ve Avdan'da konargöçer olarak yaşadıkları bilinmektedir.

Bu araştırmada, Korkuteli'nin Avdan köy mezarlığında yer alan süslemeli mezar taşları incelenmiştir. Değerlendirmeye alınan mezar taşlarındaki süslemelerin hem Antalya'nın çevre bölgelerinde yer alan mezar taşlarıyla hem de Anadolu'nun farklı yerlerinde dokunan halı ve kilimlerinde görülen motifler ile karşılaştırması yapılmaya çalışılarak mezar taşlarındaki motifler arasında benzerlik ve farklılıkların ortaya koyulması amaçlanmıştır. Ayrıca bu çalışmada, tespit edilen mezar taşlarındaki süslemelerin kökeni, hangi kültüre ait olabileceği ve ikonografik olarak ne anlama geldiği gibi sorulara cevap aranmıştır.

Yörüklerin yaşam kültürleri incelendiğinde, Anadolu içerisinde gittikleri bölgelerde kendi kültürlerini hem yaşam biçimleri hem de halı, kilim, çuval gibi dokumalar üzerinde yaşatma ihtiyacı duymuşlardır. Bu kültürel aktarım içerisinde, Yörüklere ait mezar taşları önemli yere sahiptir. Bir Yörük yerleşim yeri olan Korkuteli-Avdan köy mezarlığındaki mezar taşlarında da kendi Yörük kültürlerine ait olduğu düşünülen motiflerin yer aldığı tespit edilmiştir. Bunlar daha çok hayat ağacı, su yolu, muska ve gezegenleri sembolize eden geometrik ve bitkisel motifler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu motiflerin ise köken olarak Orta Asya'daki Şaman geleneğini yansıttığı ileri sürülebilir. Tespit edilen mezar taşlarındaki süslemeler, Anadolu ve özellikle Antalya bölgesinde üretilen dokumalar ve folklorik kıyafetlerde kullanılan süslemelerle karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma neticesinde, ele alınan mezar

taşlarındaki süslemelerin daha çok dokumalarda görülen bezemelerle büyük benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Özellikle mezar taşları üzerinde hayat ağacı motifi olarak tanımladığımız süsleme, ilk bakışta bir tuğ motifini anımsatmaktadır. Ancak yapılan literatür taraması ve alan araştırmasında tuğ motifli benzer mezar taşlarına rastlanmaması ve bilinen tuğlara göre farklı formlara sahip olması nedeniyle bu motifin daha çok halı ve kilim üzerinde görülen hayat ağacı olma ihtimalini akla getirmektedir. Hayat ağacının ikonografideki yeri dikkate alındığında, yaşamı temsil etmekle birlikte ölen kişinin ruhunu ebediyete intikal etmede önemli bir rol oynadığı da bilinmektedir. Bu bilgiler ışığında kullanıldığı yere farklı anlamlar taşıyan hayat ağacı dokumalar üzerinde yaşamı, mezar taşlarında ise ölüm sonrası ebediyeti temsil ettiği düşünülmektedir. Yedi numaralı mezar taşındaki “okucu, baklava dilimi, tuğla palmet” gibi adlandırmalarla karşılaşılan motifin aynı zamanda bir Türk boyu damgasını sembolize ettiği anlaşılmaktadır.

Tespit edilen mezar taşlarında kazıma, kabartma ve oyma olmak üzere üç farklı taş süsleme tekniği uygulanmıştır. Kazıma tekniği daha çok ana motifin çevresinde görülen zikzak, üçgen ve daire gibi geometrik motifler ve bazı kitabelerde tercih edilmiştir. Kabartma tekniği, ana motif olarak karşılaştığımız hayat ağacı süslemelerinde kullanılmıştır. Oyma tekniği ise daha küçük boyutlardaki bitkisel motiflerde görülmektedir.

Avdan köy mezarlığında, çok zengin çeşitliliğe sahip mezar taşları yer almaktadır. Bu çeşitlilik içerisinde sarıklı, fesli ve kitabeli olarak düzenlenmiş çok sayıda mezar taşının olduğu tespit edilmiştir. Kitabeleri okunan mezar taşlarının daha çok Osmanlı'nın geç dönemine ait olduğu anlaşılmaktadır.

Arazi çalışmasında Avdan köy mezarlığında çok sayıda mezar taşı tespit edilmiştir. Ancak bilinmeyen bir tarihte mezarlığın kuzeybatısında, yoğun bir şekilde toprak kayması gerçekleştiği ve bundan dolayı buradaki mezar taşlarının çoğunun toprak altında kaldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca köy muhtarı ile yapılan söyleşide, birçok mezar taşının çalındığı bilgisine ulaşılmıştır. Bu iki sebepten mezarlıktaki mezar taşlarının sayısal verileri hakkında net bir sonuca varmak mümkün olamamıştır. Mezarlıktaki mezar taşlarının tamamında kireç taşı kullanılmış olup taşların ise köyün hemen yakınındaki taş ocağından getirildiği tespit edilmiştir.

Yapılan literatür ve yüzey araştırmalarında, tespit edilen 1,2,3,4 ve 5 numaralı mezar taşlarıyla sadece Korkuteli-Avdan Köyü'nde karşılaşılmış olması mezar taşlarının bu köye özgü olduğunu düşündürmektedir. Hayat ağacı motifine sahip olan mezar taşı örneğiyle Korkuteli'nin Şeref Höyük mezarlığında bulunan sadece bir adet mezar taşında karşılaşılmaktadır. Bu tespit ve Avdan Köyü muhtarıyla yapılan söyleşiden yola çıkarak Şeref Höyük'teki mezar taşının Avdan köy mezarlığından getirildiği ileri sürülebilir. Diğer bir görüş olarak ise Avdan Köyü'ndeki taşçı ustasının Şeref Höyük'te de çalışmış olabileceği akla gelmektedir. Ancak Şeref Höyük mezarlığında sadece bir adet benzer örneğin bulunuyor olması, tespit edilen mezar taşının Avdan köy mezarlığından getirildiği ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Korkuteli Avdan Köyü mezarlığındaki mezar taşlarının günümüzdeki mevcut durumları incelendiğinde, büyük çoğunluğunun toprak altında kaldığı, bazı mezar taşlarının ise kırılarak parçalara ayrıldığı görülmektedir. Böylesine önemli süslemelere sahip mezar taşlarımızın ileride yapılacak olan bilimsel bir projeye açığa çıkarılması ve kırık olan parçaların aslına uygun bir şekilde restore edilmesi önem arz etmektedir. Her geçen gün yok olma tehlikesi altında olan bu eserlerimizin gelecek nesillere aktarılması ancak bu şekilde mümkün görünmektedir.

Kaynakça

- Ak, M. (2012). *19. yüzyılda Teke Yöresi Yörüklerinin Sosyo-Ekonomik Durumu*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Ak, M. (2014). Teke Sancağında 1831 Sayımına Göre Nüfus ve Yerleşme. *History Studies*, 6 (3), s. 15-44.
- Akan, M. (2008). Yörüklerde Taşımada Kullanılan Dokumalar. *38. ICANAS Uluslar Arası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, 10-15-09-2007. (1), s.21- 43 içinde.
- Armağan, A. L. (1997). XVI. Yüzyılda Teke Sancağında Konar-Göçerlerin Demografik Durumu Üzerine Bir Araştırma. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 19 (30), s. 1-35.
- Arslan, M. (2005). Türk Destanlarında Evren Tasarımı. G. Gülsevi, M. Arıkan (Ed.), *Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı* (s.65-75) içinde, İzmir: Kanyılmaz Matbaası.
- Atlıhan, Ş. (2011). Antalya-Döşemealtı'nda Kirkitli Dokumalar. *Arış Dergisi*, (6), s. 4-19.
- Atmaca E. ve Güzel Ö. (2018). Antalya'nın Korkuteli İlçesi'nin Köy Adları. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6/15, s. 304-328
- Babacan, H., Polat Becks B. A., Allahverdi, R. Ş. (2019). Korkuteli Büyükköy Mezarlığı'ndan Osmanlıca Kitabeli Mezar Taşları. B. Koçakoğlu v.d. (Ed.), *Antalya Kitabı 2, Antalya'da Türk-İslâm Medeniyetinin İzleri* (s.659-676) içinde, Konya: Palet Yayınları.
- Babacan, H., Polat Becks B. A., Allahverdi, R. Ş. (2022). Şeref Höyük / Komana Yüzey Araştırmasında Karşılaşılan Osmanlı Dönemi Mezar Taşları. *XVIII. Türk Tarih Kongresi*, 1-5 Ekim 2018, (1), s. 211-234 içinde.
- Çakmaköglü Kuru, A. (2020). Türk Mimarisinde Çapraz "X" Motif ve İkonografisi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(4), s. 2263-2285.
- Çal, H. (2021). Türkiye Mezar Taşı Tipleri 1: Güneş Tepelikliler. *BELLETEREN*, 85/ 303, s. 645-690.
- Çelik, Ş. (2011). Teke-İli. TDV İslam Ansiklopedisi, (40), s. 344-347
- Çetin, Y. (2022). Ağrı Yöresi Heybe Dokumaları. *Social Sciences Studies Journal*, 8 (96), s. 984-993.
- Çoruhlu Y. (2022). Türk Taş Heykel ve Dikili Taşlarından Türk İslam Mezar Taşlarına Geçiş ve Antalya Türkmen Mezar Taşlarından Örnekler. İ. Şahin, A. Taşbaş, E. Taşbaş (Ed.), *Yörükler II* (s.557-586) içinde, Ankara: Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları.
- Çoruhlu, T. (2002). Tuğ. *TDV İslam Ansiklopedisi*, (41), s. 330-332.
- Çoruhlu, Y. (2018). Antalya Güzeloba Mezarlığı Nakışlı, Şekilli, Simgeli Mezartaşları. *2. Uluslararası Avrasya Türk Sanatları Kongresi*, (1), s. 9-38 içinde
- Çoruhlu, Y. (2019). İç ve Orta Asya Türk Geleneklerine Bağlı Antalya Mezar Taşları (Barınaklar Mezarlığı Mezar Taşları). D. Sustam v.d. (Ed.), *Antalya Kitabı 2, Antalya'da Türk-İslâm Medeniyetinin İzleri* (s.635-658) içinde, Konya: Palet Yayınları.
- Çoruhlu, Y. (2019). *Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi*. Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Dayar, E. (2018). Antalya'da Sıtma. *CEDRUS*, (6), s. 649-674.
- Deniz, B. ve Aydın, Ö. (2022). Döşemealtı Hahları. *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi*, Aydın Uğurlu Ve Geleneksel Sanatlar Özel Sayısı, s. 44-79.
- Dulkadir, H. (1993). Sarıkeçililer. *II. Uluslararası Karacaoğlan Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, (1), s. 481-488 içinde.
- Duran, R. (2019). Motiflere Dönüşmüş Türk Damgaları - Geometrik Motiflere Farklı Bir Bakış. *Akdeniz Sanat*, (13), 21. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri Özel Sayısı, s. 679-698
- Erden, A. (1999). *Anadolu Giysileri*. Türkiye Kalkınma Bankası Yayınları, Ankara.
- Ergun, P. (2012). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

- Ertuş, Z. (1983). Antalya Bölgesi Bir Grup Mezar Taşı Hakkında Yorumlar. *Sanat Tarihi Yıllığı*, (12), s. 21-34.
- Esin, E. (2001). *Türk Kozmolojisine Giriş*. Kabcacı Yayınevi, İstanbul.
- Evlıya Çelebi (2013). *Günümüz Türkçesiyle Evlıya Çelebi Seyahatnamesi*. 1. 2. Kitap, İstanbul.
- Karaca, B. (2002). *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Teke Sancağı*. Fakültesi Kitabevi, Isparta.
- Karakelle, A. ve Kayabaşı, N. (2018). Hatay/Reyhanlı Kilimlerinde Bulunan Yaşam İle İlgili Motifler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(3), s. 2633-2646.
- Kılıç, S. (2022). Tombstones in the Burial Ground of Gebiz Yıkık Mosque. *CEDRUS*, (10), s. 347-355.
- Koca, S. K. (2012). *Türk Kültüründe Sembollerin Dili*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Konuk, M. ve Genç, M. (2021). Karaman İl Merkezinde Yaşayan Sarıkeçili Yörüklerinde Torba Dokumaları. *Arış Dergisi*, (18), s. 4-27.
- Kutlu, M. M. (2022). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Bağlamında Yörük Kültürü ve Sarıkeçili Yörükler. İ. Şahin vd. (Ed.), *Yörükler II* (s. 461-470) içinde, Ankara: Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları.
- Özdemir, H. (2005). *Salgın Hastalıklardan Ölümler 1914-1918*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Öz Çelikbaş, E. (2018). Türk Sanatında Mistik Bağlamda Geometrik Sembolizme Genel Bakış. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), s. 55-66.
- Set, E. (2016). *Antalya Elmalı Yöresinde Tespit Edilen Yörük Dokumaları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Antalya.
- Soysaldı, A. (2022). Yörük Çuvalları. *Arış Dergisi*, (20-21), s. 183-207.
- Sözen, S. S. (2015). *Antalya İli Korkuteli İlçesi ve Köyleri Düz Dokumaları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Isparta.
- Sümer, F. (2013). Yörükler. *TDV İslam Ansiklopedisi*, (43), s. 570-573.
- Teker, M. S. ve Zaimoğlu, Ö. (2010). Kovanlık Köyü-Ovaköy Camii (Döşemealtı/Antalya) Halıları. *Akdeniz Sanat*, 3 (6), s. 169-191.
- Uçar, H. 2020, "Bir Kültürün Özellikleri: Türklerde Su Kültü". *Kültür Araştırmaları Dergisi*, (7), s.24-47.
- Yıldız, T. M. (2018). *1839-1917 Arası İstanos (Korkuteli)'un İdari, Sosyal ve Ekonomik Durumu*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Url-1, erişim adresi: <https://tr.pinterest.com/pin/112519690677032877/>, (erişim tarihi: 08.07.2023)
- Url-2, Sihirli Dekoratif Parçalar: Türk Halıları ve Motifleri, erişim adresi: <https://www.soylentidergi.com/sihirli-dekoratif-parcalar-turk-halilari-ve-motifleri/>, (erişim tarihi: 12.08.2023)
- Url-3, Türk halı ve kilimlerinde Hayat ağacı Motifleri, erişim adresi: <https://www.soylentidergi.com/hayat-agaci-motifinin-sanatsal-surekliligi/>, (erişim tarihi: 12.08.2023)